

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: s-scherbyna@ukr.net

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ЄС З ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Мета роботи. Проаналізувати європейський досвід організації дистанційного навчання, визначити актуальні для української освіти моделі дистанційного освітнього процесу.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові і конкретно-історичні принципи і методи, які добиралися відповідно до поставленої мети. Також були використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Новизна дослідження полягає у аналізі актуальної проблеми, яка має теоретичну і практичну значущість для організації вітчизняного освітнього процесу. У роботі розглянуто європейські практики дистанційної освіти, залучення найкращих елементів яких дозволить урізноманітнити і збагатити навчання під час війни.

Висновки. Забезпечення високих освітніх стандартів за будь-яких умов є основним завданням вітчизняної вищої освіти. Використовуючи європейський досвід розвитку дистанційного навчання, можна окреслити подальші перспективи вдосконалення організації освітнього процесу в Україні. Імплементация практичного інструментарію, освітніх платформ та інформаційно-комунікаційних технологій, напрацьованих у країнах Європейського Союзу, допоможе модернізувати процес викладання і навчання в умовах карантинних обмежень і у воєнний час.

Ключові слова: дистанційна освіта, інформаційно-комунікаційні технології, освітні практики ЄС, Україна, воєнний стан.

Постановка проблеми. Ідея дистанційної освіти не є новою, але події ХХІ ст. активізували пошуки і прискорили появу альтернативи класичній системі організації навчального процесу. З початком пандемії COVID-19 для гарантування безпеки студентів та викладачів за рішенням центральних і місцевих органів влади, навчальні заклади змушені були перейти на дистанційну форму навчання. У світі підвищився попит на дистанційні освітні програми та платформи.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. і розгортання активних бойових дій на значній частині України призвели до активного використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації освітнього процесу. Дистанційна освіта стала важливим інструментом для забезпечення доступності та безпеки освіти в умовах війни в Україні, але вона потребує ефективного планування та реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання історії розвитку дистанційної освіти в європейських країнах було предметом наукових студій фахівців Н. Журавської, Х. Алієва, В. Олійника та ін. Після 2019 року цікавість до цієї проблематики лише зростає, що пов'язано із практичною значущістю і потребою запровадження вдалих практик у систему вітчизняної освіти. У цей час з'являються роботи О. Шпарик, А. Кулика, М. Хитько, В. Белової, В. Кухаренко, В. Бондаренко та ін. У наукових доробках значна увага приділяється досвіду окремих країн, аналізуються успішні практики, які рекомендуються для запровадження в українській освітній системі.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить, що питання присвячені розвитку, змісту та організаційним засадам дистанційного навчання в Україні та ЄС має неабияку практичну актуальність.

Отже, **метою** статті є висвітлення процесу становлення і розвитку дистанційної освіти в країнах Європейського Союзу та дослідження можливостей імплементации найкращих освітніх практик у систему вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Становлення дистанційної освіти України розпочалось відносно недавно. Європейський досвід у цьому питанні є прикладом для наслідування. Історично появу перших дистанційних практик на терені Європи відносять до ХІХ ст. У 1840 році, сер Ісаак Пітман, учитель англійської мови, запропонував своїм студентам навчання через поштову службу. Невдовзі подібна практика з'явилась і у Німеччині [8, 73].

Насьогодні більшість країн Європейського Союзу є лідерами у запровадженні технологій дистанційної освіти. Освітні практики Німеччини, Франції, Іспанії та Польщі заслуговують на вивчення та імплементацию вдалого досвіду у систему вітчизняної освіти в Україні.

В рамках національної політики розвитку інформаційних та комунікаційних технологій в освіті знаходиться дистанційне навчання у Франції, де у 1939 р. було створено Національний центр дистанційного навчання (CNED). У 1987 р. у Франції з'явилась Міжуніверситетська федерація дистанційного навчання (FIED), яка мала б сприяти взаємодії національних університетів у питаннях організації процесу дистанційного навчання [4].

У Німеччині 1967 р. розпочав роботу Німецький інститут дистанційного навчання, який проіснував до 2001 р. Згодом питаннями дистанційної освіти в країні розпочав перейматись Університет заочного навчання в Хагені (The FernUniversität in Hagen).

Однією з найдавніших і авторитетніших європейських систем дистанційної освіти є Британська. 1969 р. у Великій Британії було оголошено про заснування дистанційного «Відкритого університету» (The Open University), який і до сьогодні залишається лідером із впровадження інноваційних технологій у системі освіти.

1972 р. в Іспанії за ініціативою парламенту у Мадриді було створено Національний університет дистанційної освіти (Universidad Nacional de Educación a Distancia), основною метою якого мала стати можливість отримати освіту всім, хто з різних причин не мав змоги навчатися в традиційних університетах.

Єдиної загальнонаціональної концепції реалізації дистанційної освіти в Італії немає. Але органи державної влади всіляко сприяють популяризації інформаційно-комунікаційних технологій серед широких верств суспільства, фінансується створення комп'ютерних класів при закладах освіти, створено державний навчальний телеканал [4].

Досить вдало дистанційна форма організації навчального процесу була запроваджена у закладах освіти Польщі. Перші нормативно-правові положення були прописані на початку 2000-х років у зв'язку із вимогами Болонської декларації. Університети Польщі здійснюють навчальний процес на спеціальних освітніх платформах і сервісах, які забезпечують діалог між студентами та викладачами [3].

Європейські країни використовують різні педагогічні підходи, які сприяють ефективному дистанційному навчанню. Передусім це активне використання інтерактивних платформ, індивідуальні та групові завдання та зосередження на співпраці та обміні ідеями, популяризація інформаційно-комунікаційних технологій та ін.

У країнах ЄС центральна увага приділяється підготовці вчителів до викладання в онлайн середовищі та підтримці студентів у їх навчанні. Вони отримують доступ до потужних ресурсів, онлайн тренінгів. Значна увага приділяється також психологічній підтримці студентів. Європейська система освіти орієнтована на те, щоб адаптувати дистанційне навчання до різних потреб, включаючи навчання людей з обмеженими можливостями, мігрантів та інших соціально незахищених верств населення.

Урядами країн Європейського Союзу здійснюється постійна підтримка організації системи дистанційного навчання, у тому числі інвестиції спрямовуються у технологічну інфраструктуру. Це, передусім, включає в себе розвиток швидкісного Інтернету, доступ до персональних комп'ютерів та іншого сучасного обладнання. ЄС розробляє стандарти оцінювання та звітності для дистанційного навчання, щоб забезпечити якість та прозорість процесу.

Ідея створення Європейського освітнього простору була підтримана європейськими лідерами на Соціальному саміті 2017 р. в Швеції у м. Гетеборг. Перші кроки до цього питання були прийняті у 2018 та 2019 роках. Пандемія COVID-19 прискорила організацію Європейського освітнього простору, метою якого було створення стійких та інклюзивних систем освіти та навчання у країнах Європейського Союзу [1].

У 2020 році було затверджено новий План дій щодо цифрової освіти (2021 – 2027). Це політична ініціатива Європейського Союзу, яка передбачає спільне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі та спрямована на підтримку адаптації систем освіти та навчання держав-членів до цифрової епохи. Важливою також на сучасному етапі є співпраця та обмін у сфері цифрової освіти на рівні ЄС. Потреба організації гнучкої системи викладання і навчання у сучасних умовах потребує інноваційних рішень. Ті ініціативи, які були запроваджені із початком пандемії COVID-19 мали на меті короткострокову і довгострокову перспективу, яка б трансформувала систему освіти загалом.

Також координатором з питання реалізації дистанційної освіти в Європейському Союзі виступає Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (EADTU), яка була заснована у 1987 р. EADTU є провідною європейською інституційною асоціацією відкритої та дистанційної вищої освіти, яка знаходиться в центрі програми модернізації європейських університетів. Насьогодні Європейська асоціація університетів дистанційного навчання налічує 28 членів, представляє понад 150 європейських університетів та 3 мільйони студентів) [2].

Дистанційна освіта у XXI ст. передбачає використання різних форматів і технологічних інструментів (контрольних, тренувальних, моделюючих, демонстраційних програм, автоматизованих навчальних систем, мультимедіа, програми віртуальної реальності, електронні підручники і т.д.) [3].

Ключовими напрямами впровадження і використання дистанційних технологій в європейських країнах є наступні:

– Урядова підтримка шляхом інвестування коштів у розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та освітніх ініціатив, які покликані зробити навчальний процес більш сучасним, динамічним і гнучким.

– Адаптація освітніх програм до онлайн-формату. Починаючи з 2019 р. багато університетів та навчальних закладів у Європі адаптували свої програми до онлайн-формату, щоб забезпечити безперервність освітнього процесу під час пандемії. Це дозволило покращити рівень викладацької діяльності та сприяло розвитку академічної мобільності учасників навчального процесу.

– Створення платформ для дистанційного навчання. Навчальні заклади у країнах Європи мають свої національні платформи для дистанційного навчання, які надають доступ до онлайн-курсів, матеріалів та інструментів для навчання. Так, ще з 80-х рр. XX ст. у європейських країнах використовують платформи Moodle, WebCT, LearningSpace, Claroline, OpenLearn, ACOLAD, VirtualU та інші.

– Використання відеоконференцій. Під час пандемії COVID-19 відеоконференційні технології, такі як Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, стали невід’ємною частиною дистанційного навчання в багатьох країнах Європи.

– Створення відкритих курсів та ресурсів. Насьогодні зростає популярність відкритих курсів та ресурсів, які доступні для всіх бажаючих, незалежно від місця проживання чи освітнього рівня. Саме відкриті курси забезпечують доступність освіти для широкого кола людей.

– Забезпечення інтерактивності дистанційних навчальних програм. Освітній процес набуває різноманітності шляхом впровадження інтерактивних завдань, ігрових технологій, інтерактивних відео і квізів.

Дистанційна форма навчання може передбачати синхронну і асинхронну роботу учасників навчального процесу. Синхронна форма реалізується в режимі реального часу через відеоконференцію, чат, соціальні мережі. Тут відбувається безпосередня взаємодія викладача і студентів. Робота в асинхронному форматі здійснюється через електронну пошту, соціальні мережі, блог, анкетування, опитування і т.д. Інформація може подаватись у вигляді тексту, аудіо- або відеоуроків. Учасники навчального процесу у будь-який зручний час і у довільному темпі засвоюють поданий матеріал. Дистанційна форма навчального процесу дозволяє навчатися у зручному темпі, комфортному місті, тобто виявляє більш індивідуалізований підхід. Кожен студент може навчатися стільки, скільки йому особисто необхідно для успішного засвоєння матеріалу та отримання теоретичних знань з обраних дисциплін [9].

Останнім часом для покращення процесів викладання та навчання в Європі залучають технології штучного інтелекту, які дозволяють персоналізувати процес навчання, автоматизувати оцінювання навчальних досягнень, підвищити залучення студентів. Віртуальні помічники і чат-боти дозволяють надавати доступ до освіти 24/7, забезпечуючи довільний графік і індивідуальний підхід.

У країнах ЄС все більшої популярності набуває практика реалізації спільних міждержавних освітніх програм, які реалізуються у дистанційному форматі. Насьогодні в Європі практикується поєднання очного і дистанційного навчання у цифровому середовищі (т.зв. змішаної (blended learning) або гібридної (hybrid learning) форми), що дозволяє зробити освітній процес більш гнучким. Крім того, дистанційне навчання передбачає наявність відповідного технічного інструментарію. Це передусім апаратні засоби (комп’ютери або ноутбуки, мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, камери, мікрофони тощо). Також має бути організоване інформаційно-комунікаційне забезпечення, яке дозволяє всім суб’єктам дистанційного навчання навчального закладу цілодобовий доступ до ресурсів, які допомагають реалізувати навчальний процес у синхронному та асинхронному режимах. Важливим фактором успішності процесу дистанційного навчання виступає якісне програмне забезпечення. В організації дистанційного навчання в європейських країнах значна увага приділяється вибору інструментів, які дозволять досягнути очікуваних результатів навчання.

У сучасних умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану освіта в Україні потребує запровадження нових стандартів та дистанційних технологій, які б покращили організацію навчального процесу. У XXI ст. високі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій вплинули на підходи до системи освіти в Україні.

Одним із перших нормативних актів, який окреслив поняття дистанційної освіти стала «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні», затверджена Міністром освіти і науки України В. Кременем у 2000 р. [5]. У документі зазначалось, що «дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання».

У «Концепції» були наведені привабливі риси дистанційної освіти: гнучкість, модульність, паралельність, велика аудиторія, економічність, технологічність, соціальна рівність, інтернаціональність, нова роль викладача, позитивний вплив на студента (учня, слухача) та якість. Крім того, у документі зазначались наслідки розвитку системи дистанційної освіти:

- розширення кола споживачів освітніх послуг, у тому числі у важкодоступних, малонаселених регіонах, у районах, віддалених від наукових і культурних центрів України;
- підвищення якості навчання слухачів, студентів і школярів незалежно від їхнього місцезнаходження;
- створення додаткових робочих місць для громадян України;
- створення спеціальних курсів дистанційної освіти, які спрямовані на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів;
- створення програм і курсів психологічної підтримки;
- можливість одержання освіти за українськими програмами громадянам зарубіжних країн;

- реалізація системи безперервної освіти «через все життя»;
- індивідуалізація навчання при масовості освіти» [5].

У 2013 р. Міністерством науки і освіти України було затверджено «Положення про дистанційне навчання», у якому йшлося, що «технології дистанційного навчання – комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні, що надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання у навчальних закладах та наукових установах» [7]. 2017 р. у Законі України «Про вищу освіту» було визначено поняття «дистанційна форма здобуття освіти». Згідно із законом, «це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [6]. Дистанційні технології організації освітнього процесу насамперед використовуються для організації самостійної роботи та підвищення ефективності навчання.

Із поширенням пандемії COVID-19 навесні 2020 р. всі навчальні заклади в Україні були переведені на дистанційне навчання. Через кілька місяців в Україні було запроваджено «адаптивний карантин», який передбачав поділ України на зони епідеміологічної безпеки: «зелену», «жовту», «помаранчеву» та «червону». Відповідно до цього заклади загальної середньої освіти постійно переходили з дистанційного на змішане навчання та навпаки, натомість заклади вищої освіти переважно залишалися на дистанційному навчанні.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до важких наслідків в освітній сфері. Під час війни погіршився доступ до освіти, негативного впливу зазнала якість освітнього процесу, учасники навчального процесу постійно перебувають у стресовому психоемоційному стані. В результаті повномасштабного вторгнення і активних бойових дій в Україні повністю були зруйновані 400 шкіл, тисячі навчальних закладів освіти різних ланок зазнали руйнівних впливів.

У сучасних умовах воєнного стану саме дистанційна форма організації навчального процесу забезпечує безперервність передачі знань. Саме з міркувань безпеки на сьогодні значна кількість навчальних закладів змушена була перейти на дистанційний формат навчання або комбінований, у якому поєднуються очні форми з елементами дистанційної освіти (т.зв. гібридна або змішана форма). Тому імплементація європейського досвіду щодо організації дистанційного формату освіти стане в нагоді у вітчизняній практиці. Об'єктивні обставини призвели до значного зростання уваги до застосування нових технологій в освіті, які модернізують навчальний процес, забезпечуючи більшу гнучкість, доступність та інтерактивність навчання.

Висновки. Виклики, що постали перед системою освіти в Україні, потребують комплексного підходу. Імплементація західноєвропейського досвіду дозволить зробити навчальний процес більш динамічним, гнучким і мобільним. Пандемія, воєнні дії лише пришвидшили ті процеси, які були закладені на початку 2000-х років. Вивчення і залучення найкращих європейських практик сприятиме відродженню вітчизняної освітньої галузі та забезпечуватиме високий рівень викладання і навчання, дотримуючи академічних стандартів. Розробка і запровадження вітчизняних освітніх платформ, дозволить зробити освітній процес більш якісним.

References

1. European Education Area URL: <https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained#WhyEEA> (дата звернення: 01.06.2024). [in English].
2. The European Association of Distance Teaching Universities (EADTU) <https://www.eadtu.eu/index.php/about/general> (дата звернення: 02.06.2024). [in English].
3. Белан В. Використання дистанційного навчання у польській вищій освіті та його перспективність для української. *Молодий вчений*. 2018. № 4(1). С. 257-263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_4%281%29__61 (дата звернення: 01.06.2024)
Belan, V. (2018). Vykorystannia dystantsiinoho navchannia u polskii vyshchii osviti ta yoho perspektyvnist dlia ukrainskoi [The use of distance learning in Polish higher education and its prospects for Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*. № 4(1). 257-263. [in Ukrainian].
4. Белова В. Дистанційне навчання в закладах вищої освіти країн Європейського Союзу. *Академічні візії*. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/332> (дата звернення: 02.06.2024).
Bielova, V. (2023). Dystantsiine navchannia v zakladakh vyshchoi osvity krain Yevropeiskoho Soiuzu [Distance learning in higher education institutions of the European Union]. *Akademichni vizii – Academic Visions*. № 18. [in Ukrainian].
5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Постанова МОН України від 20 грудня 2000 р. URL: <https://kerivnyk.info/kontsepcia-rozvytku-dystancijnoi-osvity-v-ukraini> (дата звернення: 05.06.2024)
Kontseptsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini. Postanova MON Ukrainy vid 20 hrudnia 2000 r. [The concept of distance education development in Ukraine. Resolution of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated December 20, 2000]. Retrieved from: <https://kerivnyk.info/kontsepcia-rozvytku-dystancijnoi-osvity-v-ukraini> [in Ukrainian].

6. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII [About higher education. Law of Ukraine dated July 1, 2014 No. 1556-VII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
7. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ МОН від 25.04.2013 р. № 466 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: nakaz MON vid 25.04.2013 r. № 466 [Approval of the Regulation on Distance Learning: Order of the Ministry of Education and Science dated April 25, 2013, No. 466] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> [in Ukrainian].
8. Хитько М., Кулик А. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Публічне управління та адміністрування»*. 2022. № 1 (2), С. 72–78.
Khytko, M., Kulyk, A. (2022). Svitovyi dosvid rozvytku dystantsiinykh form osvity [Global experience of development of distance forms of education]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity «Publichne upravlinnia ta administruvannia» – Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education «Public Management and Administration»*. 1 (2). 72–78. [in Ukrainian].
9. Шпарик О. Освітній процес в Україні та країнах ЄС в умовах дистанційного та змішаного форматів: теоретичний аспект. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*. 2021. С. 449-451.
Shparyk, O. (2021). Osvitnii protses v Ukraini ta krainakh YeS v umovakh dystantsiinoho ta zmishanoho formativ: teoretychnyi aspekt [The educational process in Ukraine and the EU countries in conditions of distance and mixed formats: theoretical aspect] *Informatsiini tekhnolohii v kulturi, mystetstvi, osviti, nauksi, ekonomitsi ta biznesi* – Information technologies in culture, art, education, science, economy and business. 449-451. [in Ukrainian].

Shcherbyna Svitlana

ORCID 0000-0002-3983-8148

Candidate of historical sciences, associate professor,
Associate Professor of the Department of History of Ukraine,
Archaeology and local studies,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: s-scherbyna@ukr.net.

IMPLEMENTATION OF EU EXPERIENCE IN THE ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION

The purpose of the work. To analyze European experience of organization of distance learning, identify relevant for Ukrainian education models of distance educational process.

The methodological basis of the research consists of general scientific and specific-historical principles and methods selected according to the stated objectives. Additionally, general scientific methods of analysis, synthesis, comparison and generalization were employed.

The novelty of the study consists in the analysis of an actual problem, which holds theoretical and practical significance for the organization of the domestic educational process. The paper examines European practices of distance education, the incorporation of the best elements of which will diversify and enrich learning during times of war.

Conclusions. Ensuring high educational standards under any conditions is the main task of domestic higher education. By utilizing the European experience in the development of distance learning, it is possible to outline further prospects for improving the organization of the educational process in Ukraine. Implementing practical tools, educational platforms, information and communication technologies developed in European Union countries will help to modernize teaching and learning processes during quarantine restrictions and wartime.

Keywords: distance education, information and communication technologies, educational practices of the EU, Ukraine, state of war.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2024

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Третяк О. С.